

Rakaczki István¹

A Hunyadi-állás

The Hunyadi Position

Absztrakt

A tanulmány bemutatja a Kárpátok északi előterén, Galícia területén kiépített magyar védelmi rendszert. A hegyvidéki területen, több lépcsőben kialakított, megerősített útzárak, körkörös védelemre berendezett raj- és szakaszállások erős védelmi pozíciókat alkottak. A Hunyadi-állás – feladatának megfelelően – lassította a Vörös Hadsereg előrejutását, jelentős élőerő- és technikai veszteségeket okozva a támadó félnek. A 4. Ukrán Front pihentetett, átfegyverzett, hegyvidéki harcra felkészített csapatai egy hónapos folyamatos hadműveleti tevékenységgel sem tudták elérni a Kárpátok vízválasztóját.

Kulcsszavak: Kárpátok, hegyvidéki terep, Hunyadi-állás, útzár, körkörös védelem, gyalogsági fegyverzet

Abstract

The study introduces the Hungarian defence line built at the northern foothills of the Carpathians, in Galicia. The fortified roadblocks, swarm and platoon positions, established in several stages in the mountainous area, formed strong defensive positions for perimeter defence. The Hunyadi position—in accordance with its mission—slowed down the advance of the Red Army, causing significant losses of manpower and technical equipment to the attacking side. The rested, rearmed units of the 4th Ukrainian Front, prepared for mountain fighting, could not reach the Carpathian watershed even with a month of continuous operations.

Keywords: Carpathians, mountainous terrain, Hunyadi position, roadblock, perimeter defence, infantry armament

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: irakaczky@gmail.com

Bevezető

Az 1941-ben megindult német támadás lendülete Sztálingrádnál megállt. A szovjet erők véres küzdelemben megadásra kényszerítették Paulus tábornok 6. hadseregét. Az 1943-ban lezajlott kurszki páncéloscsata után a Vörös Hadsereg támadásba ment át. A tengelyhatalmak csapatai folyamatos védekező harcok mentén hátráltak nyugat–délnyugat irányban.

A keleti hadszíntér 1943. december végére kialakult helyzetéből meg lehetett állapítani, hogy a szovjet haderő ukrainai előrenyomulása a következő év első hónapjaiban elérheti a Kárpátok nyúlványait.²

Az Észak-Ukrajna Hadseregcsoport, vagyis a német 1. és 4. páncélos hadsereg, valamint a magyar 1. hadsereg az 1. páncélos hadsereg visszavonása és Kovel felmentése után a Keleti-Kárpátok és a Pripjaty-mocsarak között építette ki első védelmét, ott, ahol erői csatlakoztak a Közép Hadseregcsoport déli szárnyához.³

A hadi események hatására a német hadsereg főparancsnoksága (Oberkommando des Heeres, OKH) által 1944. március 8-án kiadott, 11. számú Führer-parancs minden jelentősebb keleti hadszíntéri település „megerősített helyként” vagy „helyi támpontként” való védelmét rendelte el.⁴

A magyar védelem elméleti alapjai

1939. november 1-jén a vezérkari főnök alárendeltségében felállították az Erődítési Parancsnokságot. A tervezési osztály vezetője Hárosy Teofil hadiműszaki törzskari alezredes lett, akit 1941. november 1-jén hadiműszaki törzskari ezredessé, egyúttal az Erődítési Parancsnokság parancsnokává neveztek ki.

A védelmi rendszer létrehozását a német vezérkar is szorgalmazta, a Honvéd Vezérkar pedig a tárgyalások után szinte azonnal hozzáfogott a védelmi feladatok megszervezéséhez. Ahhoz, hogy minél alaposabb munkát végezhesenek, magyar katonai szemlebizottságok 1940 őszén több alkalommal a helyszínen tanulmányozták a németek által elfoglalt Maginot-vonalat és a belga erődrendszert. Itt szembesültek azzal, hogy – noha a bevehetetlennek tartott Maginot-vonalat a németek gyorsan áttörték – a betonerődök közötti kisebb térközállások hosszabb ideig ellenálltak a túlerőnek. Erre a felismerésre alapozva tervezték meg a Kárpátok védelmét, és alakították ki aztán az Árpád-vonal völgyzárjaiban a körkörös védelemre alkalmas rajállásokat.⁵

1940 őszén megkezdődött a Kárpátok védelmének előkészítése. Magyarország elkezdte kiépíteni az ország védelmét biztosító erődrendszerét a Kárpátok harcjárművekkel járható völgyeiben. A tervezés és a munkálatok irányítása az Erődítési Parancsnokság feladata volt.⁶

² SZABÓ–SZÁMVÉBER 2009: 53–54.

³ SZABÓ–SZÁMVÉBER 2009: 51.

⁴ SZABÓ–SZÁMVÉBER 2009: 49.

⁵ BALLA–PADÁNYI 2023: 45–46.

⁶ LÉKA 2002: 16.

Hárosy Teofil jelentős elméleti munkát is végzett. Az állandó erődítésekkel kapcsolatban már 1939-ben fontos tanulmányokat írt. Az erődítésekkel kapcsolatos nézetei megerősödtek a német erők által rövid idő alatt elfoglalt Maginot-vonal szemlézései során.

Ellentétben a Maginot-elvvel, az erődítés nem a védelmi harc alapeleme, hanem fontos kiegészítő része, gyakran meghatározó kelléke. A terep gondos kihasználásával, annak műszaki berendezésével kiépített erődítés a védelem fontos támpontja a várható védelmi vagy halogató harc színhelyén. A jól megválasztott terep hatékony műszaki berendezése a megszálló élőerők küzdőképességét a túlerőben lévő ellenség szemben is nagymértékben fokozza. A korszerű támpontokat úgy kell kiképezni, hogy bármely irányból jövő támadásnak ellenállhassanak még akkor is, ha az ellenség egy részükbe már betört, vagy akár birtokba is vette, mert minden része külön-külön, önmagában is ellentálló.⁷

Az egyes támpontok elrendezése a terepen szabálytalan, helyüket a földrajzi tér lehetőségei határozzák meg. Három harcászati főszezpont egyidejű érvényesülése a döntő: a vezetés, a tűz és a mozgás. A védelem műszaki-technikai feltételei mellett alapvető fontosságú a csapat erkölcsi értéke, amely az így megerősített terepet valóban meg is védi. Ellentétben a Maginot-elvvel, a szívós védelem leghatásosabb eszköze a támadó ellenfél előkészületeinek akadályozása. Ezt a célt folyamatos vállalkozásokkal, támadó akarattal lehet elérni.⁸

„Védelmünk fejlődésének lehetőségét a körvédelem szellemének erőteljes átültetésében látom. Még a főellenállás vonalának, a zárótűz, valamint az akadályok és ellentámadások mai elvének megváltoztatásával is. Kitűzés, tervezés alapelve legyen: minden szakasz-, század-, zászlóaljkörlet, telephely, felvételezőhely, konyha, segélyhely, harcálláspont önmagában is körvédelemes legyen.”⁹

A magas- és középhegységi vagy földszoros jellegű terep, ami erős mozgást gátló hatásánál fogva a korszerű harceszközök fölényes súlyképzését akadályozza, a kiépített állandó erődítések hatékony védelmi berendezésének bizonyult. Tehát a jól járható sík- és dombvidéki területeken kialakított, gyengébb védelmi képességgel bíró erődítések az ellenség tetszés szerinti erőkkel támadhat. A magashegységek szűk völgyeiben épült és a földrajzi lehetőségek miatt elhárítóképesebb erődrendszerek ellen csak annyi és olyan erő vethető be, aminek felvonultatását és a támadás alatti mozgását a terep megengedi.¹⁰

A magyar és a közreműködő német műszaki alakulatok a Kárpátok előtere védelmi rendszerének kialakítása során – mivel a Hunyadi-állás közép- és magashegységek láncolatában húzódott – alkalmazták ezen elveket. A kapcsolódó védelmi vonalak – Prinz Eugen-állás, Lemberg–Drohobycz-állás – esetében csak a Hunyadi-álláshoz kapcsolódó, déli területeken volt szorosokkal szabdaltnak középhegység, észak

⁷ HÁROSY 1943: 282–284.

⁸ HÁROSY 1943: 285.

⁹ BENYOVSZKY 1944: 465–477.

¹⁰ VARRÓ 1942: 75–81.

felé ellaposodó, széles folyóvölgyekkel tagolt dombvidék jellemezte a védelmi terepet, ahol más szempontokat is figyelembe kellett venni az erődítésnél.

A Kárpátok előterének védelme

A háború menetének megváltozása az ország védelmének átgondolását tette szükségessé. A front közeledtével a Kárpátok védelmét meg kellett erősíteni. Ekkor alakult ki a hármass védelmi rendszer teóriája.

A hadműveleti előterep megerősítésére két állást hoztak létre (Hunyadi-állás, Szent László-állás). A Hunyadi-állás a Kárpátok előterében az Északkeleti-Kárpátok hágóit lezáró hegyvidéki erődítések legkülső vonala volt. A terepadottságok alapján, de a front gyors közeledése miatt sem épülhetett ki összefüggő védelmi rendszer. Műszakilag megerősített támpontokból, völgyzárakból, műszaki zárból és az azokat fedező fa- és földerődök, illetve reteszállások rendszeréből állt. A Keleti-Beszékidekhez és a Máramaros-i havasokhoz vezető utakat zárta le a szűkülő völgyekben több lépcsőben. Délkeleti végpontját a románhatár-közeli Grun hegycsoport területén és Uscie Putilla¹¹ központtal a Czeremosz folyó¹² keskeny völgyeiben alakították ki a műszaki alakulatok. A Csorna Hora előterében Zabie, Mikuliczyn és Jaremcze helységek térsége volt megerősítve, fontosabb támpontjait a Javornik és a Gorgan hegyek előterében, a Tatár-hágó felé vezető úton Delatynnál, Tatarownál, a Toronyai-hágó előtt Ludwikowka és Huta környékén, a Vereckei-hágóhoz felvezető úton Tuhlja környékén építették ki. A Hunyadi-állás északnyugati végpontja a Magura lábainál, az Uzsoki-hágó felé vezető völgyben Turka volt.

A Kárpátok előterének védelmi rendszerei a tábori erődítés elemeire épültek. Ezekben a megerősített vonalakban széleskörűen alkalmazták a műszaki zárok különböző elemeit. A műszaki zárok jellegük szerint lehetnek rombolások vagy telepített zárrendszerek, működésük szerint pedig robbanó vagy nem robbanó zárok. A robbanó műszaki zárok elemei az aknák. A második világháborúban elsősorban gyalogsági, harcokosi-, deszant elleni és építményromboló aknákat használtak. Aknatelepítésekkel gyalogsági, harcokosi- vagy vegyes aknamezőket alakítottak ki.

Az erődítési zárok közé tartoztak a harcokosiárkok, a harcokosi falak, a harcokosi-buktatók, a különféle drótkadályok és a torlaszok. A torlaszokhoz sorolhatók a harcokosiakasztók, a döntött fatorlaszok, jéggátak. A rombolások út- és vasútrombolások, illetve a vasúti forgalmi berendezések rombolásai lehetnek.

A műszaki zárok tervszerű, összefüggő alkalmazásával műszaki zárrendszereket hoztak létre. A műszaki zárat utász/műszaki alakulatok irányításával telepítették. A műszaki záróvelek általában védőállások előtt épültek ki.¹³ Ennek oka, hogy a műszaki zár akkor hatékony, ha tűz alatt tartják, vagy folyamatosan ellenőrzik.¹⁴

¹¹ A dolgozatban a földrajzi nevek és a helységek elnevezései a korabeli lengyel írással használt lengyel nevek. A német dokumentumok is ezt a formát használták.

¹² A Czeremosz folyó két főágból áll: Biały és Czarny Czeremosz. A védelem központja a két ág találkozási zónájában volt Uscie Putillánál. A közelben német erődítő műszaki századok is tevékenykedtek (Berwinkowa, Mariniceni).

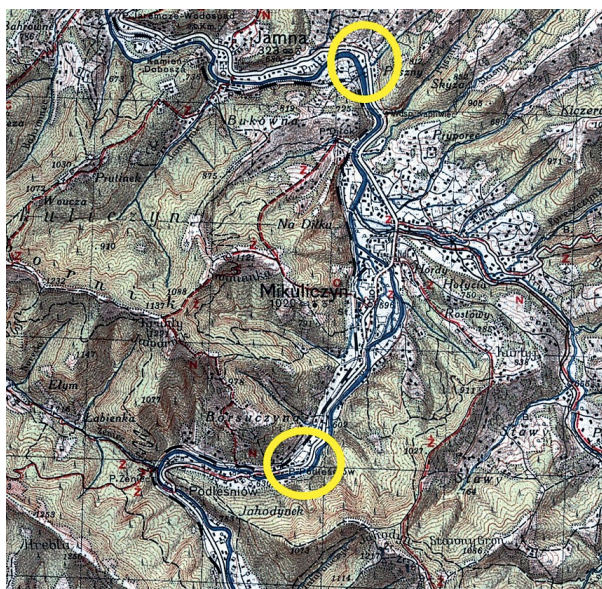
¹³ A Hunyadi- és a Szent László-állás. Lásd: <https://harcunk.info/archivum/a-hunyadi-es-a-szent-laszlo-allas>

¹⁴ PADÁNYI 2015: 21–33.

Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után a magyar hadsereg is német irányítás alá került. A Sztójay-kormány március 22-i kinevezését követően a Honvéd Vezérkar főnöke, Szombathelyi vezérezredes első áldozatává vált a katonai vezetésben végrehajtott személyi változtatásoknak. Leváltása előtt még sikerült megakadályoznia a Honvédség teljes német vezetés alatt történő átszervezését. A Honvéd Vezérkar új főnöke – német kívánságra, de Horthy és az idősebb tábornokok ellenzésére – Vörös János altábornagy lett.¹⁵

A front közeledtével fokozódtak a védelmet erősítő erődítési munkálatok. Ekkor került sürgősséggel napirendre a Kárpátok előterének megerősítése. Ez találkozott a német elképzelésekkel is, mert így lehetett biztosítani, hogy az észak–déli irányú német védelmet ne lehessen délről megkerülni. Ekkor már német utászalakulatok irányításával épült a Tarnow védelmét biztosító Vénusz állás, és a magyar védelmi rendszerhez közvetlenül kapcsolódó, észak–dél irányú Lemberg–Drohobycz erődített szakasz.

Régebben olvastam, hogy a Hunyadi-állás helységtámpontok sorozata volt. A hozzáférhető német és orosz dokumentumok, hadijelentések (germandocsinrus-sia.org, pamyat-naroda.ru) alapján elmondható, hogy a kiépült szakaszok jellemzője volt a többlépcsős, mélységben tagolt védelmi rendszer. A harcjárművel járható utak mentén kialakított védelmi pontok általában útszűkületekben, nagyobb útkanyarok közelében helyezkedtek el (1. ábra). Itt lelassult az ellenség haladása, ezáltal könnyebb célpontot jelentett a védelem tüzefegyvereinek. Az ellenséges tűz elől gyorsan vissza lehetett vonulni az útkanyarban, és újabb pozíciót elfoglalni.

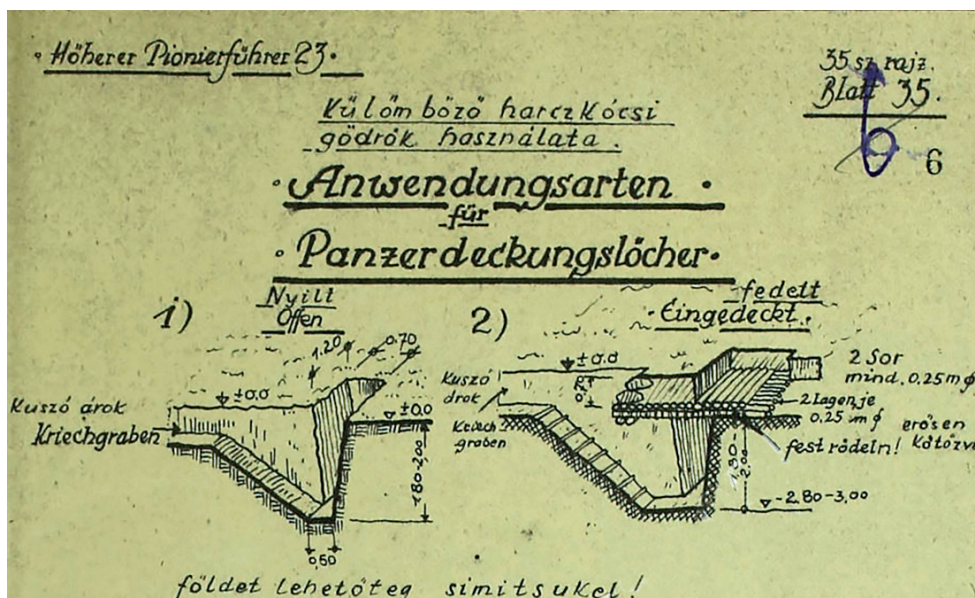
1. ábra: A német adatok alapján beazonosítható ellenállási pontok a Tatár-hágó felé vezető úton
Forrás: a szerző szerkesztése

¹⁵ SZABÓ–SZÁMVÉBER 2009: 54.

A Kárpátok előterében majd 300 km hosszúságban kialakított Hunyadi-állás építését a német 23. Felsőbb Műszaki Parancsnokság felügyelte.¹⁶ A védelem harci tapasztalatai alapján a német állásépítés hatályos műszaki dokumentációja helyett új anyag készül: *Das Merkblatt 57/5 vom 1. Juni 1944: „Bildheft Neuzeitlicher Stellungsbau“* (Az 1944. június 1-jétől hatályos *A modern állásépítés rajzos füzet* kiadvány).

A hadseregcsoporthőparancsnokság elrendelte az 57/5 utasítás hatálybalépését, amely támpontul szolgál az olyan tábori erődítések építéséhez, ahol speciális terepviszonyok léteznek. A hatályos építési előírásoknak ellentmondó kialakítások és méretezések esetében az „illusztrált füzet” információi az újabb tapasztalatok figyelembevételével érvényesek.¹⁷ Az utasításban szereplő tábori erődítési szabványok – néhány speciális német védelmi objektum kivételével – hasonlóak voltak az alkalmazott magyar műszaki rendszerekhez.

A magyar védelemben nem alkalmazott, de a német csapatok páncélosok elleni védelmének jellegzetes műszaki megoldása volt a Panzerdeckungsloch (harckocsigödör), amelyet a magyar védelmi rendszerben is rendszeresíteni kellett. Ezért a 23. Felsőbb Műszaki Parancsnokság magyar feliratokkal ellátva biztosította a magyar utászalakulatoknak a műszaki rajzot (2. ábra).

2. ábra: Harckocsigödör műszaki rajza (részlet)

Forrás: 35. sz. rajz, lásd: <https://www.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/9/mode/inspect/zoom/5>

¹⁶ Unterlagen der Ia-Abteilung des Höheren Pionierführers 23: Anlagen zum KTB des Höheren Pionierführers 23, Bd. 11, 21.6.-18.8.1944. <https://www.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/1/mode/inspect/zoom/6>

¹⁷ *Bildheft Neuzeitlicher Stellungsbau* 1944.

Hogy milyen és mennyi műszaki építményt, védelmi rendszert, akadályt kellett a tervek szerint megvalósítani, és ezekből július elejére mi készült el, támpontot ad a német 23. Felsőbb Műszaki Parancsnokság két összesítő jelentése, amelyek alapján látható a tíz nap alatt elvégzett munka mennyisége is (1. táblázat).

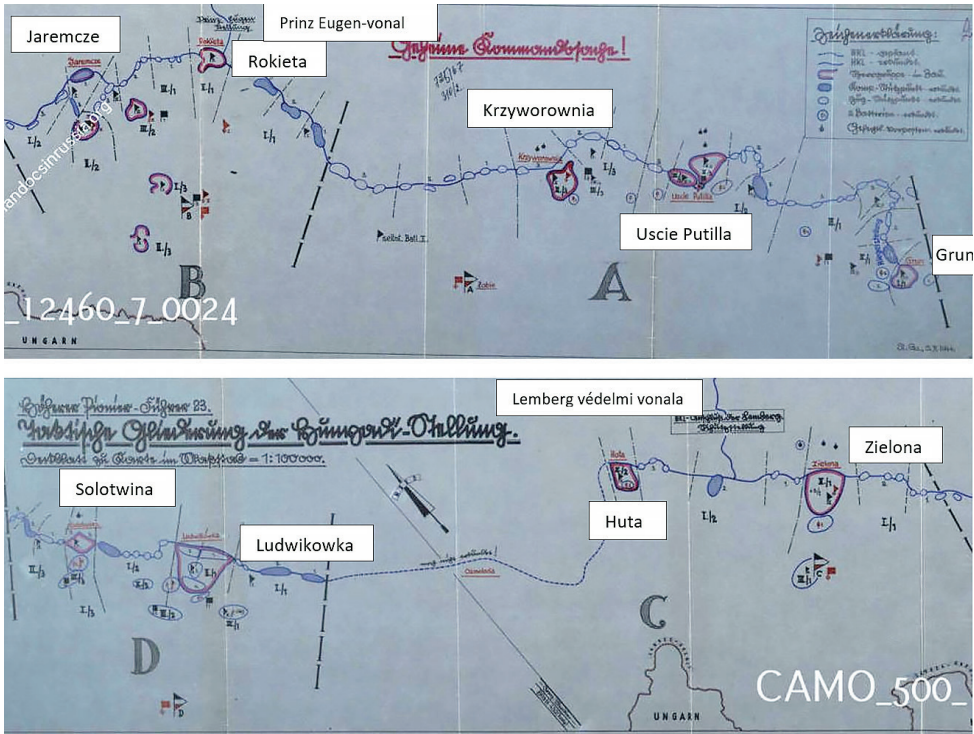
1. táblázat: Jelentés a Hunyadi-állás építési állapotáról az A, B, C, D építési szakaszon

Létesítményfajta	1944. 06. 28-i állapot		1944. 07. 08-i állapot		Megjegyzés 10 nap építési teljesítménye
	terv	Kész és építés alatt álló egységek, utóbbiak (száma)	terv	Kész és építés alatt álló egységek, utóbbiak (száma)	
Golyószóró tüzelőállás és beásott nehézfegyver	961	451 (156)	1283	562 (123)	111
Pc. törő rakétavető	120	35 (14)	157	51 (30)	16
Gránátvető tüzelőállás	92	18 (6)	116	31 (10)	13
Aknavető (magyar) tüzelőállás	66	10 (4)	86	16 (2)	6
Óvóhely	1265	293 (141)	1695	401 (155)	108
Fafedezékek	1526	19 (71)	2018	73 (66)	54
Betonfedezékek	2	–	4	–	–
Harcálláspont	56	1 (8)	75	1 (8)	0
Lövészárok (km)	37,4	6,8 (3,4)	48,6	9,8 (3,2)	3,0
Drótkadály (km)	152,5	4,7 (2,0)	202,5	5,9 (2,9)	1,2
Közelítő árok (km)	10,6	4,2 (1,4)	14,4	5,7 (1,3)	1,5
Harcokosiárok (km)	8,5	1,2 (1,9)	12,48	2,19 (2,29)	0,99
Harcokcsifal (km)	2,3	0,1 (0,2)	2,3	0,2 (0,4)	0,1
Harcokcsigödör (személyi védőakna pc. ellen)	274	–	1185	7 (6)	7
Egyéb harcokcsiakadály	0,3	0,1 (0,1)	0,3	0,1 (0,1)	0
Pc. elhárító folyózár		–(110 m)	11	–(110 m)	0
A védelmi rendszer építésén dolgozó élőerő létszáma (fő)					
Katona (magyar utászszázlóljak)	1411		1713		302
Helyi lakosság	912		787		–125
Munkaszolgálatos századok	5482 (a D szektorban zsidó egységek)		6786 (a D szektorban zsidó egységek)		1304

Forrás: Meldung über den Ausbauzustand der Bauabschnitte A, B, C, D der Hunyadi-Stellung, lásd: <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/35/mode/inspect/zoom/6>

Megjegyzés: A német műszaki vezetés építési szektorokra osztotta a Hunyadi-állást. Saját szerkesztés a részletes, szektorokra bontott német adatok alapján

A Hunyadi-állás építését koordináló és felügyelő 23. sz. Felsőbb Műszaki Parancsnokság, a II/25 erődépítő műszaki csoport és a 2/25 erődépítő műszaki század az Észak-Ukrajna hadseregcsoport-főparancsnokság 1944. 07. 06-án kelt 1874/44 számú parancsa alapján azonnal át kell vegye a Lemberg–Drohobycz védelmi rendszer 1–13 szekciójának munkálatait. „A Hunyadi állás építésében a továbbiakban a 14. sz. Felsőbb Műszaki Parancsnokság erői vesznek részt. Az építési szakaszok átadása a két parancsnokság közvetlen egyeztetése útján történik. A teljes munkaterület átvételéig néhány fős személyzet marad minden szekcióban a 23-as műszaki parancsnokság állományából.”¹⁸ A két parancsnokság közötti átadás-átvétel részét képezi az 1944. július 8-i építési állapot részletes leírása.

3. ábra: A Hunyadi-állás rendszerének és szektorainak ábrázolása a 23. sz. Felsőbb Műszaki Parancsnokság térképén Forrás: Unterlagen der Ia-Abteilung des Höheren Pionierführers 23. 29. Lásd: <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/29/mode/inspect/zoom/4>

¹⁸ Obkdo.H.Gr.Nordukraine Ia/Gen.d.Pi. Nr. 1874/44 geh. v. 6. 7. 44. 27. o. <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/32/mode/inspect/zoom/6>

A Hunyadi-álláshoz kapcsolódó védelmi rendszerek

A Rokieta egy kettős csúcsú (1110, 1104 m), nyugat – kelet-délkelet irányban hosszan elnyúló (körülbelül 1,5 km) gerinc, amelyet keresztez egy keskeny hegyiút, amelyet az első világháború idején tettek járhatóvá járművek számára. Az út Mikuliczynyt köti össze Luczki településsel (a Prut völgyét a Luczka-patak völgyével). A Rokieta magaslat keleti pereméről (Kis-Rokieta, 1104 m) indul a Prinz Eugen-állás, amit szintén a magyar erőknek kellett volna kiépíteni. A Prinz Eugen-állás az 1. hadsereg arcvonala mögött, 10 km-en belül húzódó, félig kiépített, részben csak kijelölt védelmi vonal volt. A közel észak–dél irányú védelmi állás a magyar VI. hadtest hadművelési területére esik, és a (Tatár-hágó) – Delatyn–Nadwórna–Stanisław (németül Stanislau, ma Ivano-Frankivszk) -közút és -vasútvonal védelmét biztosítja. A védvonalat az úttól keletre jelölte ki a német–magyar katonai műszaki vezetés, de kiépítésére már nem állt rendelkezésre sem elegendő idő, sem technika, sem munkaerő. A legfontosabb területeken, a jól védhető magaslatokon közlekedő árkok, lövészok munkálatai folytak a gyakori szovjet támadások közben.

A német műszaki irányítással végzett munkát itt már nem csak magyar utászalakulatok vezetésével végezték. Bevonták a harcselekményekben nem érintett alakulatokat is.

„A felváltások július 25-ig befejeződtek. A hadtest megrövidült arcvonala tehát a 27. könnyű hadosztály és az 1. hegyidandár maradt védelemben, míg a 2. hegyidandár és a 19. tartalék hadosztály alakulatait a Prinz Eugen-állás építésére rendelték. Előbbit Zabie, Zabie Slupejka, Berwidowa, utóbbit Tatarow, Jamna, Mikuliczyn, Delatyn térségébe irányították. A VI. hadtestparancsnokság két seregtestének (a 27. könnyű hadosztály és 1. hegyidandár) a Prinz Eugen-állásba (Podzaharycz–dél–Rozen Weliky–Sokolowka–dél–Prokurawa–dél–Akreszory–nyugat–Berezow–nyugat) való visszavételét rendelte el.”¹⁹

Az utóbbi felsorolt helységek (Podzaharycz–dél stb.) a Rokieta magaslattól délkeletre található, így ezek nem lehetnek a Prinz Eugen-állás támpontjai. Ez a terület a német térképrajzolattal (3. ábra) megegyező vonalvezetéssel, a Rokieta magaslattól délkeleti irányban haladva Akreszory – Prokurawa – Sokolówka – Rozen Wielki – Podzacharycz sorrendben a Hunyadi-állás részét képezi döntően a B szektor I/1 területén, az A szektorban található Krzyworownia irányában.

A két védelmi rendszer összekapcsolását és a Prinz Eugen-állás nyomvonalának felderítését és tervezését elrendelő parancsot 1944. július 1-jén adta ki vitéz Záray Emil vezérőrnagy, az 1. magyar hadsereg műszaki parancsnoka.

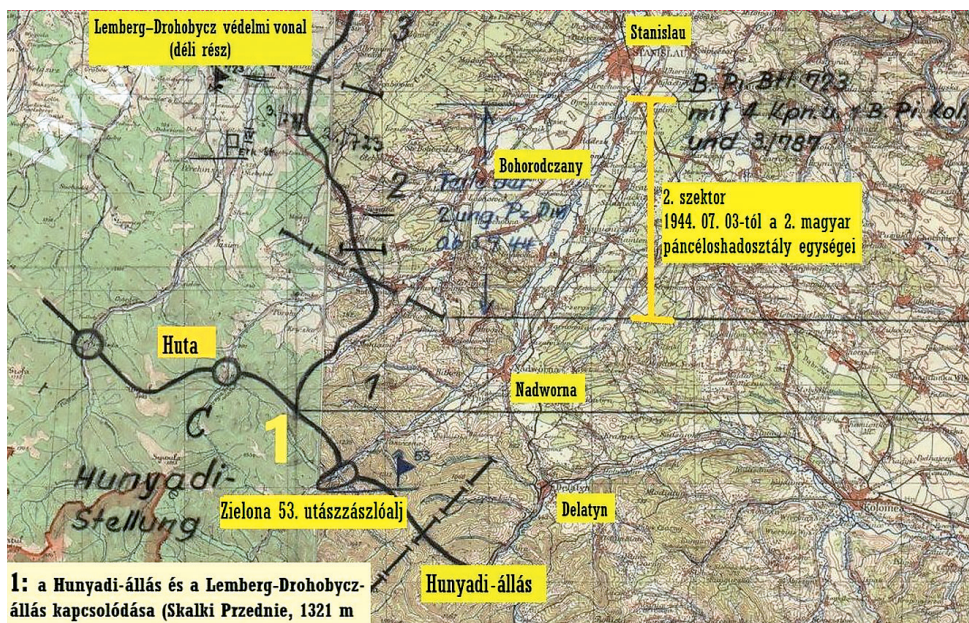
„Fontos szempont a fő harc vonal és a Hunyadi-állás közötti völgyek lezárása. A két védelmi állás közötti kapcsolat szemrevételezését, felderítését a magyar VI. hadtestnek kell kezdeményeznie és gondoskodnia kell annak végrehajtásáról. A feladatban részt vesz a német 103-as és a 104-es műszaki csoportparancsnokság, a 23-as Felsőbb Műszaki

¹⁹ BEREKMÉRI 2005: 28.

Parancsnokság képviselője, valamint a magyar 54. utászászlóalj. A szemlézésre július 4-én kerül sor, további részleteket a VI. hadtestnek kell elrendelnie.”²⁰

A támadó hadművelet befejezése után a Tlumacz – Ottynia – kelet-Kolomea – nyugat-Peczenizyn – Pistyn – Kuty – Kosow mögötti vonalon megkezdődött a védőállások kiépítése. Az 1. hadsereg-parancsnokság intézkedése értelmében a védelem súlyát az útszorosokra, a Prut folyó völgyére és a Stanislaura (Stanislawra) vezető utakra helyezték, Tatarow, Dolina, Nadworna és Delatyn városokat pedig körvédelmi központokká építették ki. A hadsereg eredeti, illetve újonnan kiérkező alakulataira várt a védőállások mögött 10 km-re kijelölt Prinz Eugen-állás kiépítése is.²¹

Zielona és Huta között, a hosszan elnyúló Csortka-gerinc uralgó pontján, a Skalki Przednie (1321 m) magaslaton kapcsolódik a Hunyadi-álláshoz a Lemberg–Drohobycz észak–déli irányú német védelmi vonal (4. ábra). Tulajdonképpen ennek a védelmi rendszernek lett volna „elővédje” a déli szakaszon a Prinz Eugen-állás, amely mintegy 35–50 km-re keletre volt tervezve. A Hunyadi-állás a Kárpátok előterében 900–1400 m közötti – általában meredek – magaslatok vonalán haladt, az északi irányú védelmi rendszerek az ellaposodó, egyre alacsonyabb dombok, széles folyóvölgyek között vezettek.

4. ábra: A Hunyadi-állás és a Lemberg–Drohobycz védelmi vonalak kapcsolódása

Forrás: a szerző szerkesztése, a Höheren Pionierführers 23 térképe felhasználásával, lásd: <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/39/mode/inspect/zoom/4>

²⁰ Anschluss der Prinz Eugen-Stellung an die Hunyadi-Stellung. <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/30/mode/inspect/zoom/4>

²¹ SZABÓ-SZÁMVÉBER 2009: 56.

Az 1. Ukrán Front által 1944. július 13-án megindított Lemberg–Sandomir-hadművelet előkészítéséről szóló hírszerzési jelentések a Lemberg–Drohobycz védelmi vonal építésének felpörgetését vonták maguk után. Az OKH 1944. július 8-ai parancssal ezért vezényelte át a Hunyadi-állásból a gyakorlattal rendelkező 23. Magasabb Műszaki Parancsnokság teljes állományát Lemberg védelmének megerősítésére. A védelmet újabb erők vezénylésével is erősítette az OKH. Így kerül a védelmi rendszerbe a Hunyadi-állástól északra, a lembergi védelmi vonal 2. szektorába 1944. július 3-tól a magyar 2. páncélosadosztály. A védendő terület mintegy 25 km szélességű, Solotwinától Petranka településig húzódó, alacsony dombvidéki, majd alföldi jellegű térség, amelyet átszel az erősen kanyargó Lukwa-patak.

5. ábra: Az Északkeleti-Kárpátok előterének német–magyar védelmi rendszere

Forrás: a szerző szerkesztése az Unterlagen der Ia-Abteilung des Höheren Pionierführers 23 leírásai és térképvázatai alapján, lásd: <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/11/mode/inspect/zoom/6>

Megjegyzés: Térképi jelölések magyarázata

Védelmi támpont

- 1 Grun
- 2 Uscie Putilla
- 3 Krzyworownia
- 4 Rokieta magaslat
- 5 Jaremcze
- 6 Zielona
- 7 Skatki Przednie-csúcs
- 8 Huta

9 Osmolada

10 Ludwikowka

11 Tuhlja

12 Turka

Hágók

Ta Tatár-hágó

T Toronyai-hágó

Ve Vereckei-hágók

U Uzsoki-hágó

Helységtámpont

A Nadworna

B Deljatin

C Tatarow

Védelmi rendszer

I. Hunyadi-állás

II. Prinz Eugen-állás

III. Lemberg–Drohobycz védelmi vonal

A Hunyadi-állás építése és a védelem fegyverei

A Hunyadi-állás építéséért a német 23. Felsőbb Műszaki Parancsnokság felügyelete mellett magyar utászegységek feleltek. A német irányítás a mintegy 300 km hosszúságú védelmi rendszert szakaszokra osztotta. A szakaszolás keletről haladt nyugat felé. Az A szektor védelmi rendszerének kialakítását Hocz-Richter alezredes parancsnoksága alatt a magyar 55. utászzászlóalj irányította Zabie központtal. Ebben a szektorban, Mariniceniben települt a német II/25 erődítés műszaki csoport. Az A szektorba tartozó területek: Grun, Uscie Putilla, Krzyworownia, Zabie. A szektorban, elsősorban a Czeremosz folyók völgyeiben 5 erődíszádtámpont kialakítása volt a feladat. A hatodik szádtámpont a Zabiet Tatarowval összekötő út mentén épült Krywopolétól keletre körülbelül egy kilométerre, ahol ezer méter magas hegyek közötti szoros és a nagy útkanyar biztosított előnyös védelmi lehetőséget.²² A B szektor legfontosabb része a Tatár-hágón át vezető fő közlekedési út és a vasútvonal védelme. Ebben a szektorban, a Kis-Rokieta-csúcs közelében kapcsolódik a Hunyadi-álláshoz a Prinz Eugen védelmi vonal. E szakasz építéséért a Párduc alezredes vezette, Jaremczében állomásozó 54. utászzászlóalj felel. Ugyancsak Jaremczébe vezényelték a német I/25. erődítési műszaki csoportot. A szektorban három zászlóalj támpontot és két erődíszádtállást kellett kiépíteni. A C szektor a leghosszabb szakasz. Itt, Huta és Zielona között kapcsolódik a Hunyadi-álláshoz az északi irányba induló Lemberg–Drohobycz német védelmi vonal. A szakasz építését a Zielonában települt, Danassy őrnagy vezette 53. utászzászlóalj irányítja. A D szektor építését a Ludwikowkában települt VIII. önálló utászzászlóalj vezeti Strébely alezredes parancsnokságával.²³

Az 1944. tavaszi hadműveleti területen lévő magyar hadosztályok egyik érzékeny pontját a gyenge páncélelhárítás jelentette. Az ezred-, illetve zászlóaljközvetlen páncéltörő alakulatoknak 37, illetve 40 mm-es ágyúalkalmatlanok voltak az újabb mintájú szovjet nehézharckocsikkal szemben, ami gyakran súlyos következményekkel járt a gyalogságra nézve. A páncélelhárítás hatékonyságának javítását célozta a HM 1944. április 28-án kiadott rendelete, amely szerint a hadműveleti területen

²² Erkundung und Aussteckung der Riegelstellungen. <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/3/mode/inspect/zoom/6>

²³ Eingesetzte ungarische Kräfte zum Ausbau der Hunyadi-Stellung. <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7>, 10, 31.

lévő gyaloghadosztályok ezredközvetlen páncéltörőágyús századait a németek által rendelkezésre bocsátott 75 mm-es páncéltörő ágyúkkal nehéz páncéltörőágyús századokká fegyverzik át. Az új fegyverekhez a HM biztosította a gépkocsivezetőket és a gépjárműveket.²⁴

A kiépülő védelmi rendszereket hatékonyabb páncéltörő fegyverekkel kellett felszerelni. A 23. Felsőbb Műszaki Parancsnokság 1944. július 9-én kiadott 688/44 számú utasítása rendelkezik a Hunyadi-állásba telepítendő páncéltörő ágyúkról. Két típus, a 7,5 cm és az 1943-ban rendszerbe állított 8,8 cm Pak (*Panzerabwehrkanone*, páncélcélhárító löveg) kerül személyzettel együtt a legfontosabb védelmi pontokra a következő elosztásban:

A szektor, Grun védelmi csoport: 2 db 7,5 cm Pak és 5 fő kezelő; Uscie Putilla: 2 db 8,8 cm Pak és 2 db 7,5 cm Pak, valamint 10 fő kezelő; Krzyworownia: 2 db 7,5 cm Pak és 5 fő kezelő.

B szektor, Rokieta védelmi csoport: 2 db 7,5 cm Pak és 6 fő kezelő; Jaremcze: 2 db 8,8 cm Pak, 3 db 7,5 cm Pak és 7 fő kezelő.

C szektor, Zielona védelmi csoport: 2 db 8,8 cm Pak és 4 fő kezelő; Huta: 2 db 7,5 cm Pak és 4 fő kezelő; Osmolada: 2 db 7,5 cm Pak és 4 fő kezelő.

D szektor, Ludwikowka védelmi csoport: 4 db 8,8 cm Pak és 10 fő kezelő; Solotwina: 2 db 7,5 cm Pak és 4 fő kezelő.²⁵

A Vörös Hadsereg első támadása a Hunyadi-állás ellen

A Kárpátok előterében 1944. július–augusztus hónapokban lezajlott harci cselekményekről pontos és fontos adatokkal szolgál Siegler Egon főhadnagy, századparancsnok. Dolgozatában több helyen részletezi századának a Hunyadi-állás és a Prinz Eugen védelmi vonal építésében való részvételét, és az állások védelmi harcokban betöltött szerepét. A továbbiakban többször támaszkodom visszaemlékezésére.

„A magyar 1. hadsereg 1944 július végi, augusztus eleji védelmi harcainak azon részkiel-
delmei, melyek a részben kiépített Hunyadi-állás vonalát képező Makowicz-, Javorowa-,
Jawornik Gorgan- és Rokieta-magaslatok birtoklásáért 1000 méter magasságban folytak,
a magyar királyi honvéd alakulatok erőn felüli helytállásának örökké emlékezetes példái
maradnak. E harcscselekményeknek köszönhetően hiúsult meg a szovjet 17. gárda-lövész-
hadtest átkaroló jellegű, kezdetben folyamatos előrenyomulása és ebből a védővonalból
indult meg a hadsereg VI. hadtestének sikeres ellentámadása, mely egy időre a Tatár-
hágón való áttörés tervének feladására készítette az ellenséges hadvezetést.”²⁶

A július 23-án reggel 8 órakor kezdődött szovjet hadművelet az 1. hadsereg északi szárnyának védelmét teljesen felborította. A szovjet 18. hadsereg seregtestei a VII. hadtestbeli 7. és 16. gyaloghadosztály válaszvonalán áttörték az állásokat, majd áttörésüket július 24-én Ottyniáig mélyítették ki. A 24. gyaloghadosztály balszárnya mögé

²⁴ BEREKMÉRI 2005: 23.

²⁵ Anforderung von s. Pak. <https://wwii.germandocsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/33/mode/inspect/zoom/6>

²⁶ SIEGLER 1999.

került ellenséges csapatok áttörése miatt a nap folyamán a Prinz Eugen-állást már nem lehetett tartani, az 1. hadsereg legfőbb célja Nadworna és Delatyn körvédelmi központok védelme lett.²⁷

Július 25-én a 18. tartalékhadosztály csapatai is megkezdték visszavonulásukat, de nem a 25. gyaloghadosztállyal közös sávhatár mögötti, Mlodiatyn helységnél levő reteszállást foglalták el, hanem Delatyn felé hátráltak.

A szovjet támadók mindent elkövettek a Rokietához vezető út felső szakaszának birtokbavételéért. A 25. gyaloghadosztály eredeti védőszakasza több, 500-600 méter magas relatív kiemelkedéssel tarkított, hegyvidéki területen húzódott, a mögöttes terepszakasz, vagyis a Rokieta vonulatának előtere, egyben a Prinz Eugen-állás vonala viszont inkább mezőgazdaságilag művelt, egyre laposodó, dombvidék jellegű nyílt terület volt.

A Rokieta-gerinc 1000 méter magasságot meghaladó vonulatát sűrű erdő borította. Az egyetlen, az első világháborús időkből származó luczki–mikuliczyni úttól eltekintve járművek számára járhatatlan, járőrök, sőt nagyobb harccsoportok számára viszont ideális beszivárgási terület volt.

„Alakulatomat július 25-től érintették közvetlenül a harci cselekmények. Reggel a század még a közeli Prinz Eugen-állás építésén dolgozott, s az ágyúzás, a harci zaj még távolabb, Delatyn környékéről hallatszott, mikor Luczkiban riasztottak bennünket.”²⁸

Július 27-én 10 órakor a hadtestparancsnok távbeszélőn közli a hadosztályparancsnokkal: „a 25. hadosztályparancsnoknak a Hunyadi-állás, Rokieta gerincvonal, Rotundul vonalon a végsőkéig ki kell tartani. A balszomszéd 18. tartalék hadosztállyal az összeköttetést a Jaworowa 1005 magassági ponton kell keresni”.²⁹

„Seregtestünk arcvonalát ugyan a Hunyadi-állásba (Makowicza 1155. magassági pont, 1099. magassági pont, Zapul 1048. magassági pont, Rokieta-magaslat 1114. háromszögelési pont) szorították vissza, de azt a szakaszt a szovjet csapatok csak rövid időre tudták áttörni augusztus folyamán. Miután az ellenség a Rokieta-magaslatok irányában nem tudott áttörni, a következő napokban támadásának súlypontját északabbra helyezte át. Célja változatlanul a Tatár-hágó, illetve annak elérése érdekében előbb Mikuliczyn elfoglalása volt, mely súlyos helyzetet teremtett volna a VI. hadtest, benne a 25. gyaloghadosztály visszavonulása szempontjából.”³⁰

Az ellenség, súlypontjának áthelyezését követően július 30-án átkelt a Jaworowa és a Makowicza-magaslatok között, s részeivel Mikuliczyn északkeleti részéig eljutva július 31-én áttörte a Hunyadi-állást. A szovjet csapatok további előretörését a 25. gyaloghadosztály augusztus 1-jei erőteljes oldalirányú ellentámadása akadályozta meg. Súlyos harcok után a Mikuliczynig előrenyomult ellenség Jaworowa felé vonult vissza.³¹

²⁷ SIEGLER 1999: 5.

²⁸ SIEGLER 1999: 6.

²⁹ SIEGLER 1999: 10.

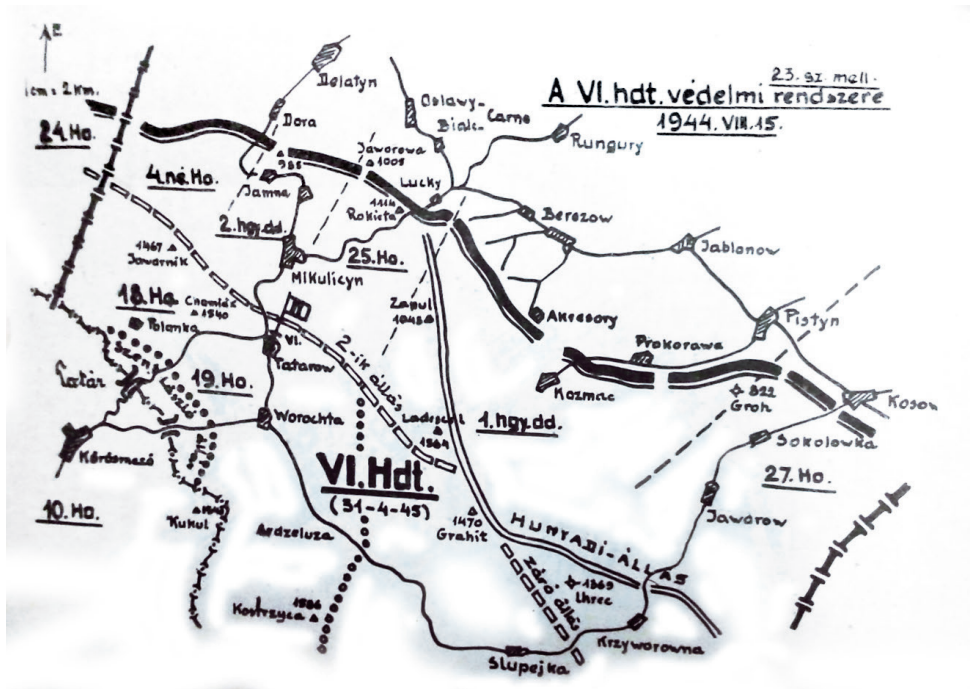
³⁰ SIEGLER 1999: 11.

³¹ SIEGLER 1999: 12.

A következő szovjet próbálkozás süllyal a Prut völgyében és Jamnán át Swinianka felé fejlődött ki. Ehhez a 18. tartalékhadosztály visszavonulása biztosított kezdeti sikereket az ellenségnek. A Pyszny- és Bukowna-magaslatokra irányított székely és 2. hegyidandárbeli hegyivadász-zászlóaljak az ellenséget megállították. Ezzel augusztus 8-án a Jawornik Gorgan-magaslatnál sikerült ismét a helyzetet megszilárdítani, de a Hunyadi-állásnak a Pankir-magaslattól nyugatra húzódó szakaszán ütött rés továbbra is megmaradt. Augusztus 10-én sikerült elfoglalni Jamnát is, így a Jaremczétől Dora felé menekülő ellenséges csapatrészek útja Doránál egy időre lezárult.

A Tatár-hágót, s vele együtt az 1. hadsereg jobbszárnyának védelmét fenyegető veszély ezt követően egy időre elmúlt, s a Kárpátok térségében vívott hadműveletekben egy hónapos, lényegében harcmentes időszak következett.³²

A Hunyadi-állás elvesztett részeinek visszafoglalása után a seregtettek a védelmi állások jobb kiépítéséhez fogtak hozzá. Különösen a Prut völgyében folyt nagy erővel a védelemhez szükséges anyag előkészítése és felszállítása a hegyekbe. A helyzet megszilárdulása után gondoskodni kellett a hátsó állásrendszer kiépítéséről is (felvételi állás, második állás, Tatár-hágó hídfőállás, reteszállások stb.) (6. ábra).³³

6. ábra: A Hunyadi-állásrendszer

Forrás: KISBARNAKI FARKAS 1952: 23. melléklet

³² SIEGLER 1999: 12–13.

³³ KISBARNAKI FARKAS 1952: 110–111.

A védelmi rendszer a támadó szemével

A szovjet havi összefoglaló és hadműveleteket értékelő hadinaplók és hadijelentések részletesen bemutatják és értékelik a magyar–német védelem kialakítását, elhelyezési elveit, működését.³⁴ Ezek segítségével mutatom be, hogyan látta a támadó fél a Kárpátok előterének védelmi rendszerét.

Az ellenség alapvető figyelmet fordított a mélyen tagozott védelmi rendszer kialakítására és a harckocsik elleni kiterjedt műszaki akadályrendszerek építésére.

A szovjet csapatok támadásának kezdetén az ellenség az élőerő és a technika megvédése céljából visszavonult a következő védőállásba. Harckocsikkal támogatott kisebb alegységeik (zászlóalj, század) folyamatos ellenlökésekkel akadályozták a támadást. A védelem előnyösen használta a hadművelleti terület nagyobb folyóit a támadás lassítására, akadályozására.³⁵

A júliusi harcok során az ellenség részéről új taktikai szempontok kerültek előtérbe, amelyek mind a harcszervezésben, mind pedig a harci cselekmények irányításában jelentkeztek. A német katonai vezetés erőteljesen megnövelte, folyamatossá tette a felderítést a teljes frontszakaszon. A felderítés különféle formáit alkalmazták, többek között a harcfelderítést is. A felderítés elsősorban éjszakai időben történt. A felderítő alegységeket alaposan felkészítették a feladatra: mindegy két hétig tartott egy-egy osztag kiképzése. A különböző szituációk begyakorlása után a tüzérség részvételével megtartott taktikai egyeztetést követően vetették be őket a szovjet csapatok elleni felderítésre.³⁶

Az 1. Ukrán Front nagyszabású támadó hadművelete során a fő védelmi vonal előtt kialakított összetett műszaki akadályrendszer biztosította előny ellenére a védelem nem vette fel a harcot az előretörő szovjet csapatokkal az első védelmi vonalban. A főerőket hátrébb vonta, elől csak kisebb erőket hagyott a támadó megtévesztésére. Az első védelmi vonal elfoglalása után a 6–8 km-re lévő közbülső vonalból erős tüzérségiaknavető-tűzzel törekedett a támadó gyalogság megsemmisítésére.³⁷

Augusztus első részében még folytatódott az 1. Ukrán Front hadseregeinek támadó hadművelete, amelynek eredményeként augusztus első felében elérték a Kárpátok előhegyeit. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, tekintettel a magashegyi viszonyok között tervezett hadműveletek sajátosságaira, 1944. július 30-i direktívával, augusztus 5-i hatállyal önálló frontot hozott létre. Az 1. Ukrán Front egységei közül kivonták az 1. gárdahadsereget és a 18. hadsereget, és létrehozták a 4. Ukrán Frontot Petrov vezérezredek parancsnoksága alatt. Az új fronthoz vezényelték a 8. légihadsereget, a 17. gárda lövészhadtestet és több más speciális egységet is ehhez a fronthoz irányítottak.³⁸

Augusztus közepén minimálisra csökkent a támadás lehetősége, ugyanis egyre erőteljesebb ellenállást fejtettek ki, majd támadásba mentek át a német és a magyar egységek. A leharcolt és fáradt szovjet csapatok védelembe mentek át. Az elkövetkező időben mindkét fél erősítette eddig elfoglalt pozícióját, folytatták a felderítéseket, és időnként tüzérségi párbaj zajlott a két fél között. Mindkét oldal igyekezett

³⁴ Például az 1. Ukrán Front 1944. július havi, a 4. Ukrán Front augusztusi és szeptemberi összefoglaló hadijelentései.

³⁵ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 1 УкрФ за июль месяц 1944 года. 2., 5.

³⁶ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 1 УкрФ за июль месяц 1944 года. 3.

³⁷ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 1 УкрФ за июль месяц 1944 года. 5.

³⁸ GRECSKO 1977: 29.

megerősíteni előnyös helyzetét és elfoglalni vagy megtartani azokat a pontokat, amelyek alkalmasak a támadás, illetve a védelem szempontjából.³⁹

A védelem visszavonuló ezredeinek utóvédjében rendszerint 2-3 századerejű különítmény működött, amely – az ezred minden századából biztosított lövészszakaszból állt – széles fronton fedezte az ezredet. Az ellenség a teljes lövészegységek visszavonására törekedett, hogy megőrizze a gyalogos hadosztályok ütőképességét.

„Az utóvéd osztagok tevékenységét az is jellemzi, hogy mivel taktikailag fontos vonalak, települések, magaslatok, országutak, vízi akadályok megtartására voltak hivatottak, a súlyos ember- és eszközvesztések ellenére keményen harcoltak, és csak a szovjet csapatok tűzzel és élőerővel végrehajtott folyamatos támadása eredményeként kezdtek visszavonulni. A visszavonulás során igyekeztek elszakadni az előretolt alakulatoktól és minél gyorsabban a következő előnyös védelmi vonalat elfoglalni. Az utóvéd osztagok visszavonulása általában széles fronton, akár napi több kilométeres ugrásokkal történt. Visszavonulása során az ellenség megfigyeléssel és harci érintkezéssel folyamatos felderítést végzett, csapdákat állított fegyverek elfogására.”⁴⁰

A Kárpátok előterében a védelmet kisebb csoportokban telepített, tüzérséggel megerősített géppuskás egységek fedezték, akik a hegyoldalak mentén futó utak kanyarulataiban, az előrenyomuló csapatok által használható ösvényeken, az utakra néző magaslatok lejtőin foglaltak állást. A megfelelő harctámogató intézkedések nélkül előrenyomuló szovjet egységeket hirtelen tűz alá vették.⁴¹

A szovjet egységek támadásainak visszaverésekor a védelem a nagy mennyiségben alkalmazott kéziggránátokkal támadta az előrenyomuló csapatokat, különösen akkor, amikor hegyoldalakon, bokros területen és szűk átjárókban támadták a magaslatokon beásott védelmet.⁴²

A védekezés során az ellenség elsősorban az uralgó magaslatokat igyekezett megtartani, ezáltal folyamatosan arra törekedett, hogy a szovjet egységeket rossz támadási körülmények elé állítsa. Abban az esetben, ha az ellenség védelmébe kisebb támadó csoportok vagy alegységek behatoltak, a védelem azonnal intézkedéseket tett a bekerítésükre, szűk hasadékokat, ösvényeket és más rejtett utakat használva, hogy a támadó hátába kerüljenek.⁴³

„Az ellenséges tüzérség és aknavetők hegyvidéki és erdős terepen való működésében a következő sajátosságokat figyeltük meg:

A Kárpátok előterében történő visszavonuláskor a visszavonulást fedező tüzérség, valamint a nehézütegek tüzelőállásai országutak vagy földutak közelében helyezkedtek el, a közeli szakadékok, folyóvölgyek és települések felhasználásával biztosítva a gyors visszavonulási lehetőséget.

³⁹ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 3–4.

⁴⁰ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 5.

⁴¹ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 5.

⁴² Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 6.

⁴³ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 6.

A visszavonulás megkezdése előtt az ellenség rendszerint fokozta tüzérségi és aknavető tevékenységét fedezés céljából. A visszavonulás előtti fokozott tüzérségi tevékenységet időnként az is okozta, hogy a rendelkezésre álló lövedékkészletek nagyobb részét fel akarták használni, mivel a rossz utak nem tették lehetővé a rendelkezésre álló teljes készlet gyors kivonását.⁴⁴

„Az ellenséges tüzérség visszavonulása lépcsőzetesen történt. A hadosztály- és ezred tüzérség és aknavetők kb. 1/3 részét használták fel a tüzelésre. A hátvédeket aknavetőkkel, gyalogsági ágyúkkal és a hadosztály tüzérségének egyes ütegeivel támogatták. A tüzérségi tüzet gyakran nem azokból a körzetekből lötték, ahol a visszavonulás történt, hanem a front szomszédos szakaszairól.”⁴⁵

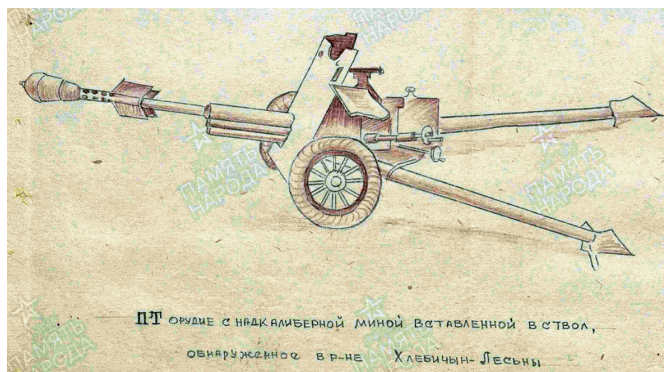
Széles körben használtak gránátvetőket, aknavetőket és kis kaliberű tüzérséget, amelyek a gyalogsági harcrendben voltak. Nem volt ritka, hogy ezen ágyúk tüzelőállásai közvetlenül a frontvonalon, a gyalogsági harcrendben helyezkedtek el.

A magyar–német tüzérségi tűz útcsomópontokra és különálló útszakaszokra, települések kijárataira és szűk völgyekre összpontosult. A hegyvidéki és erdős terepen a tüzelést a védelem főleg füstgránátokkal végezte. Ugyanezeket a lövedékeket gyakran használták célmegjelölésre, amikor tömeges tüzet küldtek az ellenséges célpontokra.⁴⁶

Az űrméret fölötti gránátok kilövése gyakorlatilag nem hallható, de robbanáskor a hanghatása és a romboló ereje a szovjet 123 és 152 mm-es tüzérségi lövedékekkel megegyező. Ez az, ami eleinte félrevezette a Vörös Hadsereg tüzérségi felderítését, amely azt hitte, hogy az ellenség nagy távolságból, nagy kaliberű tüzérséggel tüzel.

Nehéz volt elképzelni, hogy a nagy kaliberű tüzérséggel egyenértékű tűz közvetlenül az ellenséges árkok első sora mögötti lövészállásokból érkezik.

Tüzérségi felderítés elégtelensége oda vezetett, hogy az ellenség 37 mm-es ágyúit (7. ábra), amelyek az első vonalban voltak és űrméret fölötti gránátokkal lőttek, szinte teljesen biztonságban érezték magukat.⁴⁷

7. ábra: Űrméret fölötti páncéltörő ágyú, űrméret feletti páncéltörő gránáttal

Forrás: Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 38.

⁴⁴ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 6.

⁴⁵ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 7.

⁴⁶ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 7.

⁴⁷ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 8–9.

A szovjet offenzíva során egyértelművé vált, hogy a védelem visszavonulása során nagymértékben igénybe vette utász- és műszaki csapatai közreműködését. Szinte az összes hidat aláaknázták vagy felrobbantották. A Kárpátok hágóíhoz vezető országutakon és földutakon az előrehaladást sűrűn telepített aknamezőkkel akadályozták.

A keskeny, szakadékok határolta utakon és a sziklafalakban, amelyek mellett az utak elhaladtak, álcázott aknagödrökbe telepített aknákat alkalmaztak (8. ábra). A gödrökbe megerősített robbanótölteteket helyeztek, amelyek felrobbanásukkor tönkretették az utakat, más helyen kőomlást okoztak. A sziklaoldalak szétrepülő kővei jelentős pusztítást is végeztek a robbanásban érintett technikában és élőerőben. Egyes pontokon késleltetett hatású aknák és távolról irányítható aknahelyek voltak.⁴⁸

8. ábra: Fedett aknagödör a Kis-Tarac-patak meredek, szűk völgyében vezető úton
Forrás: a szerző felvétele

Az augusztusi hadműveleti szünet

Az augusztus 10. körül beállt hadműveleti szünet idején a csapatok feltöltése és rendezése mellett folytatódott a védőállások kialakítása. A munkálatok során alkalmazták Hárosy Teofil védelmi elképzeléseit:

„Nemcsak harcászati, de műszaki szempontból is felettébb fontos a terephez való alkalmazkodás, mivel az annak berendezését célzó munkákat a leghatékonyabban csökkenthetjük. A meglévő utakat, nagyobb természetes akadályokat, egyéb kedvező adottságokat a védelmi tervvel összhangban, okvetlenül ki kell használni.”⁴⁹

1944. augusztus közepétől a magyar–német csapatok folytatták az általuk birtokolt terület műszaki megerősítését. Védelmi pontokat építettek ki a legtöbb uralgó

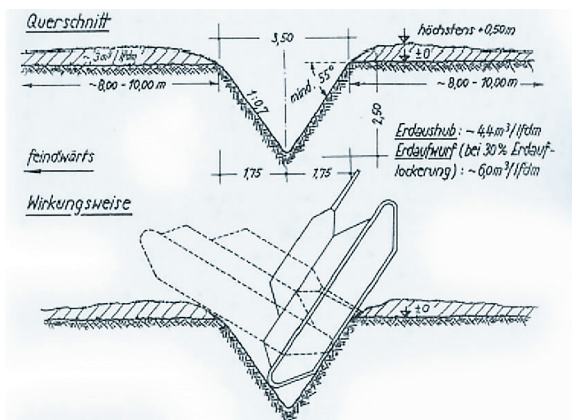
⁴⁸ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 9.

⁴⁹ HÁROSY 1943: 287.

magaslaton anélkül, hogy az első perem mentén összefüggő védelmi vonallal rendelkezett volna (lásd 6. ábra).

A védelmi szakasz védelmi területekből, századerődökből és zászlóaljvédelmi csomópontokból állt az uralkodó magaslatokon, hegygerinceken és hegygerincek sarkantyúin.

Minden erődített pont körkörös védelemmel rendelkezett, és önálló védőárkokból állt. A legtöbb esetben kialakítottak a magaslatokról levezető kommunikációs és közlekedési vonalakat, több helyen föld-fa erődök is épültek. Egyes magaslatokon az erődített helyek megközelítését drót- és aknazárakkal akadályozták. A szűk völgyeket és a fő közlekedési utakat több helyen háromszög profilú harcokcsiárkok is védték.

9. ábra. Háromszög alakú páncélhárító árok méretezéssel
Forrás: Bildheft Neuzeitlicher Stellungsbau 1944.

Az erdős területek előrejutásra alkalmas földútjain rombolásokkal, fatorlaszokkal akadályozták a közlekedést. Az erődítmények közötti rések fedezésére oldal- és kereszt-tűzrendszereket alkalmaztak. A holttereket géppuskások speciális kis csoportjai, egyes esetekben kutyás örök (az erdőterületeken) figyelték. Az alkalmas magaslatokon a védelemnek két- vagy többszintes tűzereje volt. A frontvonalától 6–8 km távolságban egy második védelmi vonalat készítettek elő, amely szükség esetén első vonallá vált.⁵⁰

A hadműveleti szünet alatt a speciális egységekkel kiegészített (például a kaukázusi harcokban magashegyi tapasztalatot szerzett egységek) 4. Ukrán Front csapatai folyamatos gyakorlatokkal készültek a Kárpátok hadműveletre. Fokozott tempóban ismerték meg a hegyi hadszínteret, és tanulmányozták a hegyek közti harctevékenység sajátosságait. Nagy figyelmet fordítottak a megerősített lövészszázad és -zászlóalj hegyvidéki önálló tevékenységére. Gyakorolták a támadó harc változatait: támadás hegycsúcsra, támadás bekerítő manőver alkalmazásával, támadás éjszaka. A foglalkozások mindig a terepen, a leendő harci körülményekhez leginkább hasonlító viszonyok között folytak.

⁵⁰ Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. 10.

A hegyvidéki terepen a szállítmányokat (fegyverzet, muníció, élelmiszer) leginkább málhás állatokkal lehetett célba juttatni. Ezért a fegyverzet egy részét (állványos géppuska, páncéltörő löveg stb.) alkalmassá tették a málhás szállításra. A támadás előkészítése alatt a védelem mögöttes területén műszaki felderítő csoportok tevékenykedtek. A felderítés és a légifényképezés adatai alapján a védelem műszaki rendszerét, felvonulási és megkerülő utakat tartalmazó térképeket készítettek.⁵¹

Az 1944. szeptemberi Kárpátok hadművelet

A Vörös Hadsereg támadási készenlétének határideje augusztus 28. volt, de a főhadiszállás elhalasztotta a hadművelet megkezdését. Az augusztus végén kezdődött szlovák nemzeti felkelés hatására a Legfelsőbb Főparancsnokság szeptember 8-ára határozta meg a támadási készenlétet.⁵²

Az 1944. szeptember 9-én a 4. Ukrán Front által megindított támadás során az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg összesen 13 napot volt támadásban szeptemberben. Az 1. gárdahadsereg támadását szeptember 22-én leállították azután, hogy a hadsereg mérvadó előrehaladást nem ért el. A 4. Ukrán Front jelentése alapján a támadás általános előrehaladása naponta az 1. gárdahadseregnél körülbelül 2,5–3,5 kilométer, a 18. hadseregnél 2–3 kilométer, a balszárnyon tevékenykedő 17. lövészhadtestnél 1,5–2,5 kilométer volt.⁵³

„A hegyvidéki terepnek az offenzíva ütemére és jellegére gyakorolt hatása a hegyek elhelyezkedésének jellegéből adódott. A hegyvonulatok és azok kitüremkedései különböző irányokban húzódnak, és több különálló hegységre és magaslatra szakadnak, amelyeket folyó- és patak völgyek, mélyedések és nyergek választanak el egymástól. A harcok elsősorban az egyes hegyek és magaslatok elfoglalásáért folytak, amelyeket a védelem általában előre megerősített. Mivel az egyes hegyeket és magaslatokat elválasztó völgyek hossza 1–3 km között változik, általában egy-két nap alatt az előrenyomuló egységeknek sikerült egy-két ilyen magaslatot vagy magaslatláncot legyőzniük, amely után megállásra volt szükség az egységek és alegységek átcsoportosításához és egy új manőver előkészítéséhez. Ehhez rendszerint szükség volt a tüzérség és az aknavető mozgatásához és a lőszer újbóli felhalmozásához. A hegyvidéki körülmények között mind a hadianyag, mind a lőszer mozgatása rendkívül lassú volt, és gyakran konvojokat (kerekes vagy málhás) igényelt a tüzérség és az aknavető új tüzelőállásaihoz való eljuttatás. Így az előrenyomulással járó sikeres támadó hadműveletek minden egy-két napja szükségszerűen további megállásokat igényelt az ezredek és hadosztályok új taktikai feladatra való felkészülése érdekében.”⁵⁴

Ez a két körülmény határozta meg a 4. Ukrán Front támadásának ütemét a Kárpátok előterében.

⁵¹ GRECSKO 1977: 93–99.

⁵² GRECSKO 1977: 87.

⁵³ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 4.

⁵⁴ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 5.

A korábban megszokott nagy szélességű és nagy mélységű offenzíva több különálló ütközetre bomlott, amelyeket hadosztályok, ezredek, zászlóaljok vívtak önállóan hegyek, magaslatok és települések környezetében. Gyakran az egymás közelében harcoló ezredek és hadosztályok nem rendelkeztek közvetlen kapcsolattal egymás között, és nyitott szárnyakkal működtek, ami arra kényszerítette a parancsnokokat, hogy elég erős tartalékokkal rendelkezzenek ahhoz, hogy visszaverjék az ellenség azon kísérleteit, hogy a támadó egységek közötti réseken keresztül az előrenyomuló csapatok hátába jussanak.

A legkitartóbb harcok az uralkodó magaslatok és hegyek elfoglalásáért folytak, amelyeket a védelem a várható harci körülményekhez igazított, majd kitartóan védelmezett. A kialakított körkörös védelem alkalmazásával képes volt az adott erő-dítmény minden megközelítését tűz alatt tartani. Miután egy védelmi pontot elfoglalt a támadó, a magyar alegységek a következő hegyre vagy magaslatra vonultak vissza, azt gyorsan védőképes állapotba hozták a lövészárkok, lövészgödörök, géppuskafészek elfoglalásával, és folytatták a védekezést.

A Kárpátokban a hágókgig tartó offenzíva a harcok folyamatos láncolata volt 30–40 kilométeres mélységben. A támadó csapatok számára a fő akadályt nem az erődítmények jelentették, amelyekből nem sok volt az előrenyomuló csapatok útjában, hanem a védelemre átalakított hegyek és magaslatok, az erdei fatorlaszok a hegyi utakon, az út menti aknazárak, valamint az uralkodó magaslatokról lőtt tüzérségi és géppuskatűz.⁵⁵

„E támadás sajátosságaként meg kell említeni a támadó manőverek széles körű alkalmazását az ezredtől a hadtestig minden csapategységben. Szinte minden feladatot hadosztály és ezred léptékben az ellenséges védelmi pontok kerülőútjainak és bekerítéseinek alkalmazásával tudtunk megoldani a szabad hézagokon keresztül az ellenség szárnyaiba és hátába való behatolással hegyeken, szakadékokon és erdővel borított völgyeken keresztül. Egy szakaszon vagy irányban elért sikert a front más szakaszairól vagy a hadsereg tartalékaiból átcsoportosított alakulatok bevetésével lehetett továbbfejleszteni. A hadművelet során bizonyos irányok megerősítése érdekében a front egyik szakaszáról a másikra meglehetősen nagy csapatok átcsoportosítására került sor. Így pl. a hadművelet kezdetén az 1. gárdahadsereg jobbszárnyához két lövészhadtestet helyeztek át: egyet a 18. hadsereg balszárnyából, egyet pedig a fronttartalékból.”⁵⁶

A védelem

A szeptemberi hadművelet kezdetéig a védelemnek 21–23 nap állt rendelkezésére, hogy az általa elfoglalt vonalat megerősítse. A birtokolt határvonal az uralkodó magaslatok mentén haladt, amelyeket ellenállási csomópontokká, a hegyek és magaslatok sarkantyúit pedig különálló kézifegyveres árkokkal és nyílt géppuskaállásokkal felszerelt állásokká alakították át. A védelem így főként a jól védhető magaslatokhoz kötődött,

⁵⁵ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 6.

⁵⁶ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 7.

ahonnan könnyen ellenőrizte a megközelítést, az átjárókat és az utakat. A védőállások közötti területeket, völgyek, utak és csúcsok megközelítései közötti réseket kereszt- és oldalirányú géppuskatűzzel fedezték. A holttereket géppuskás csapatokkal ellenőrizték. Az alacsonyan fekvő völgyekben lévő településeken a védelem általában nem épített ki támpontot, de a megközelítő utakat kereszt- és oldalirányú géppuskatűz, valamint tüzérségi és aknavetőtűz alatt tudták tartani. Az erődített helyeket különféle, főként robbanó műszaki záruk, aknazáruk létrehozásával igyekezett hirtelen arctámadás ellen védeni. A védelem sok helyen aláaknáztta a harcfront megközelítését biztosító utakat és völgyeket, fatorlaszokat állított fel, és szögesdrót akadályokkal biztosította az erdőszéleket. A folyóvölgyeket és az utakat harckocsi-elhárító árkokkal vagy sorompókkal zárták el.

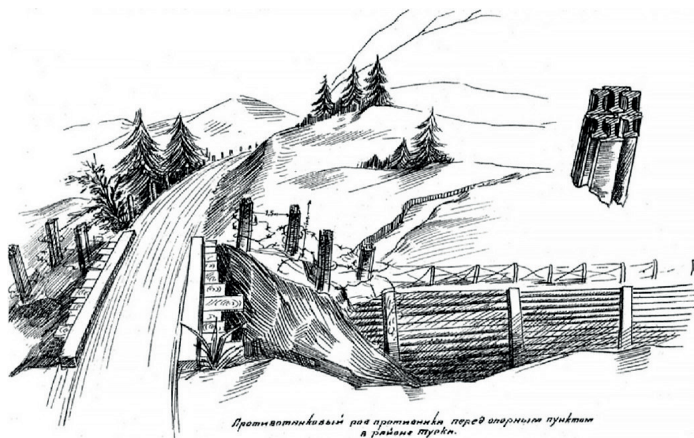
A visszavonuló egységek felrobbantották az összes hidat, aláaknázták a hátravonási útvonalakat, és nemcsak az úttestet, hanem az út menti területeket, a kitérők területeit, valamint a csapatok számára pihenésre alkalmas helyeket is aláaknázták vagy rombolták.

Az utak mellett fekvő, uralgó magaslatokat lövészárkokkal, drótakadályokkal, aknamezőkkel, ritkán föld-fa erődökkel és páncélkupolákkal felszerelt erős ellenállási csomópontokká alakították.⁵⁷

Ilyen védelmi csomópontok zárták a fontosabb utakat – Sanok–Homonna, Turka–Ungvár, Skole–Munkács, Vyhoda – Toronyai-hágó – Ökörmező – Huszt, Nadworna–Kőrösmező–Rahó között – több lépcsőben, mélységi védelemmel.

A 4. Ukrán Front szeptemberi összefoglaló jelentése bemutatja a Turka környéki védelmet.

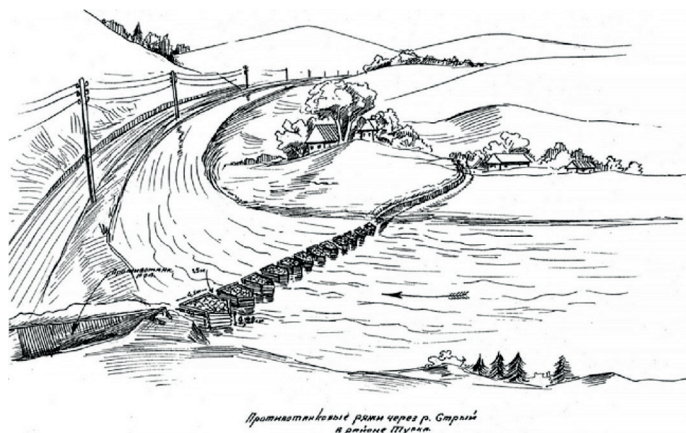
Az ellenállási csomópontot Turkától 5 km-re északra alakították ki a magyar műszaki alakulatok a (Lemberg) Sambor–Ungvár fő közlekedési út két oldalán lévő magaslatokon. A csomópont védelmét képezte az utat keresztező két harckocsiárok, drótakadályok és az út mentén sínkötegekből készült harckocsiakasztó (10. ábra).

10. ábra: Harckocsiárok a turkai támpont előtt
Forrás: Филоненко 2017: 32.

⁵⁷ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 8–9.

A lövészeknek lövészárkokat, lövészteknőket és géppuskaállásokat ástak. A lövészárkok mögött a páncéltörő tüzérség tüzelőállásai voltak. Lejjebb a magaslat lejtőjén egy második lövészárkot ástak, mögötte pedig tüzelőállásokat a 75 mm-es tüzérség számára, közvetlen tűzre állítva. A magaslat gerince mentén az egész építményrendszert összekötő közlekedési árok húzódott. A Sztrij folyó sekély medrét a harckocsiarok vonalában rönkfából kialakított, kövel töltött harckocsitorlasz zárta el (11. ábra). Az így felszerelt ellenállási csomópont lehetővé tette, hogy az Uzsoki-hágó felé vezető utat több szintről biztosított géppuskatűzzel fedezzék.⁵⁸

11. ábra: Harckocsitorlasz a Sztrij folyón a turkai támpont előtt
Forrás: Филоненко 2017: 33.

A magyar védelem mélységét a kedvező, dél felé fokozatosan emelkedő terep biztosította, aminek köszönhetően minden magaslatot, minden gerincet sikerrel használhatott fel a védelemre, amit nagyszabású erődítési munkálatok nélkül ki is használt.

A védelem alapját mind a fő ellenállási vonalon, mind a közbenső vonalakon nem az erődítések, hanem a géppuska-, aknavető- és tüzérségi tűz rendszere képezte az uralgó magaslatokról, amelyeket így a szovjet csapatok csak nehezen tudtak megközelíteni. A védelem kihasználta a jó kilátást és az elfoglalt magaslatokról való tüzelés lehetőségét. A tűz tömegét a hegyek és magaslatok lejtői mentén vezették, amelyen a támadó csapatok rendkívül nehezen tudtak áthaladni. Ez a védelmi és tűzrendszer mindaddig feltartóztatta a támadót az ilyen akadályok előtt, amíg nem talált módot e magaslatok megkerülésére, vagy a többszöri frontális támadás kivetette a védelmet pozíciójából.⁵⁹

Már a júliusi–augusztus eleji harcok során is tapasztalta a támadó szovjet hadsereg, hogy a magyar fél mind a fő védelmi vonalon, mind a visszavonulás során használható magaslatokon és hegyeken lévő ellenállási pontok sorával építette ki védelmét. A majd egy hónapos hadműveleti szünet alatt a védelem nagyszabású

⁵⁸ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 9–10.

⁵⁹ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 10.

műszaki munkát végzett. Többlépcsős, mélységi védelmi rendszert alakított ki szinte minden, jó kilátást és tüzelési feltételeket biztosító magaslaton.

Általában 15–30 fős kis gyalogsági csoportok 3–5 golyószóróval és 2–3 géppuskával egy-egy magaslaton kialakított védelmi ponton helyezkedtek el. Egy ilyen erődítmény rendkívül makacs ellenállást tanúsított, általában nagyon jól védhető volt, és csak a bekerítés vagy az oldalazás veszélye kényszerítette a védőket arra, hogy feladják védelmi pozíciójukat és visszavonuljanak a következő magaslaton kiépített állásba. (A hegyeken való átkelés nehézségei miatt a védelemnek ritkán volt lehetősége arra, hogy erősítést vigyen a megtámadott magaslatra.) Általában a következő ponton fokozódott az ellenállás, amit gyakran kis egységek (század, zászlóalj) 2–3 páncélos alegységgel támogatott ismételt ellentámadásai kísérték, hogy visszaszerezzék az elvesztett pozíciókat, vagy legalábbis megállítsák a támadó csapatok további előrenyomulását.⁶⁰

A harckocsikat mindkét fél korlátozott számban alkalmazta a szeptemberi támadó harcokban. Minden esetben a gyalogság támogatására használták őket. Egy esetben egy páncélosdandárt egy lövészdandárral együtt indított a szovjet fél a magyar védelem áttörésére. A védelem ereje nem volt kellőképpen felderítve, és páncélelhárító képességét sem ismerte pontosan a támadást elrendelő parancsnok. A támadó alakulatok 3–4 kilométer mélyre behatolva erős páncélelhárító tüzellel találkoztak, és nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek. A 64 támadó T-34-es harckocsiból 29 harckocsit tettek harcképtelenné: 13 harckocsi kiégett, 4-et tüzérségi találat ért, 7-et aknák és rombolóaknák robbantottak fel, 5-öt pedig könnyebben megrongáltak, ezenkívül 8 harckocsinak elszakadt a lánctalpa. Mindössze 27 harckocsi tudott épségben visszavonulni. A következő napon a dandárt kivonták a hadműveletből.⁶¹

Az erődítések mellett az első védelmi vonal nagy ellenállási csomópontokkal volt felszerelve, amelyeket körkörös védelemre alakítottak ki, és amelyek között szoros tűzősszekötöttes volt.

„Ezek az ellenállási csomópontok az arcvonal mentén egymástól különböző távolságokban, egymástól akár 50–60 kilométerre helyezkedtek el, és a különböző típusú műszaki akadályokkal megerősített védelmi pontok széleskörűen kiépített hálózatával rendelkeztek.”⁶²

A magyar csapatok a közbenső védelmet nem meghatározott vonalak mentén építették ki (kivéve a folyók mentén), hanem minden taktikailag előnyös magaslaton vagy hegyen. Csak azokban az esetekben, amikor a támadó egységeknek valamely ponton teljes taktikai mélységig sikerült behatolniuk a védelem rendszerébe, kellett a szomszédos pontokon nagyobb mélységbe visszavonnia csapatait.

„A lejtős magaslatokon elhelyezkedő védelmi rendszerben több helyen megtévesztő első vonalat is használtak. Az erődítményben két lövészárkot építettek, egymástól 200–300 méterre. A második árkot a csapatok foglalták el, és ez volt a valódi védelmi frontvonal. Az első árkot szintén a teljes profil mélységéig ásták, drót- és aknazárral biztosították, de nem foglalták el a csapatok. A magyar védelem alkalmazta ezt a megoldást több helyen is, az élőerő-veszteségek csökkentésére. A második árok gondos álcázásával és az első felfedésével a védelem arra törekedett, hogy a szovjet

⁶⁰ Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 11.

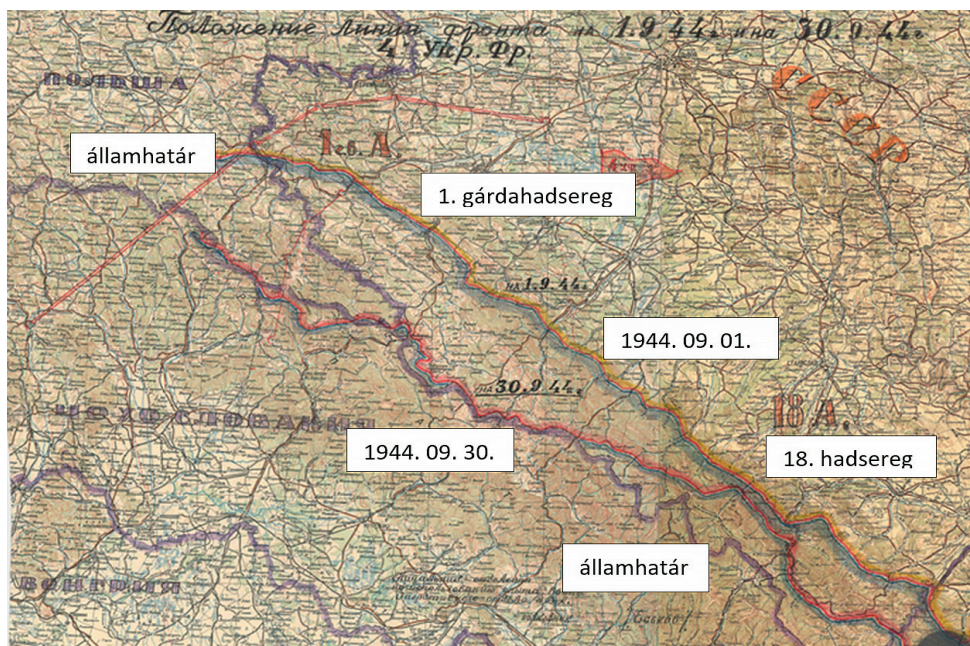
⁶¹ Танки. Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. 33.

⁶² Филоненко 2017: 28.

egységeket golyószóró- és géppuskatűz alatt tűzszáka vonja. A nagyobb hihetőség kedvéért az álarokban kisebb tüzeket gyújtottak, és néhány géppuskával lőttek is. Az első árokokban általában mesterlövészeket is elhelyeztek.”⁶³

A sík-, illetve dombvidéki, mind szélességben, mind mélységben nagy területet érintő hadműveletre felkészített Vörös Hadsereg a Kárpátok magashegységi jellegű terepviszonyai között új kihívással találta szembe magát. A Kárpátok hadművelet előtt zajlott 1944. július 13. és augusztus 29. között a Lemberg–Szandomir támadó hadművelet. A front szélessége 440 km, mélysége 350 km volt. A napi átlag előrehaladás a német védelem áttörésének időszakában 3–10 km, a folytatásban, a Visztula folyóig a lövészegységek 17–22 km, a páncélos csapatok 50–65 km-es napi átlaggal haladtak előre. A hadműveletet az 1. Ukrán Front hajtotta végre, körülbelül egymillió létszámmal, amiből elesett és megsérült több mint 289 ezer fő. A napi átlagveszteség 6027 fő volt.⁶⁴

Összehasonlításként nézzük a Kárpátok hadművelet tényeit! A hadművelet 1944. szeptember 8. és október 28. között zajlott. A feladatot az 1944. augusztus elején a Kárpátok hadműveletre létrehozott 4. Ukrán Frontra vonatkozó adatok alapján vizsgálom.⁶⁵ Hadműveleti szélesség 300 km, hadműveleti mélység 50–110 km, a támadás átlagos napi előrehaladása 1–2 km (12. ábra). A 4. Ukrán Front hadi létszáma 264 ezer fő. A hadművelet során elesett vagy megsebesült több mint 64 ezer fő.⁶⁶

12. ábra: A 4. Ukrán Front helyzete 1944. szeptember 1-jén és szeptember 30-án.
Forrás: Положение линии фронта на 1.9.44 г. и на 30.9.44 г. 4. Укр. Фр.

⁶³ Филоненко 2017: 27.

⁶⁴ Кривошеев 2010: 147–148.

⁶⁵ A Kárpátok hadművelet részese volt még az 1. Ukrán Front balszárnya. A hadműveleti határ a Czerenin hegyen húzódó hármashatáron (Szlovákia, Magyarország, Német Főköormányzóság) volt.

⁶⁶ Кривошеев 2010: 150–152.

A pihentetett, feltöltött, hegyvidéki hadműveletre felkészített 4. Ukrán Front egységei az 1944. szeptemberi folyamatos harcok eredményeként megközelítették a Kárpátok fő vízválasztóját, a magyar államhatárt. Betörni az ország területére csak az Orosz- és az Uzsoki-hágó között sikerült, de a szovjet csapatokat ott is megállította a védelem. A 12. ábrán látható, hogy a támadó csapatok néhány kisebb szakasz kivételével a Hunyadi-állás erődített pontjaiban megkapaszkodó védelem ellen harcolnak. A fő vízválasztóig előrejutott szovjet egységeket a következő védelmi rendszer, a Szent László-állás állította meg.

Összefoglalás

A nagy szélességű és nagy mélységű hadműveletekhez szokott Vörös Hadsereg egységei a Kárpátok előterében találkoztak a szűk térrel, a zászlóaljok, ezredek, hadosztályok parancsnokai pedig a gyors és önálló döntés kényszerével, amiben nem volt tapasztalatuk. Az augusztusi hadműveleti szünetben a hegyi harcra felkészített szovjet csapatok csak nagy nehézségek árán tudtak előrehaladni.

Amikor már másodszer, térképekkel felszerelve olvastam Grecsko marsall *A Kárpátokon át* című könyvét, az tűnt fel, hogy a szeptemberi hadművelet során a 4. Ukrán Front csapatai nagyrészt nem a Kárpátok vízválasztója felé haladnak, hanem azzal gyakorlatilag párhuzamosan mozognak, minimális előrehaladással. A könyv „szellemével”, a folyamatos győztes ütközetekkel nem volt szinkronban a támadó fél mozgása. Ezt az anomáliát sikerült feloldanom a Hunyadi-állás Kárpátok védelmében betöltött szerepének tanulmányozásával. Főhajtás a magyar–német védelem tisztjei és katonái előtt (köztük apám előtt, aki a 21. gyalogezred tiszteseként harcolt), akik a szeptemberi 22 napos folyamatos harcok során védték a Kárpátokat úgy, hogy az ellenség gyakorlatilag nem jutott el a vízválasztóig, a magyar államhatárig (12. ábra).

Felhasznált irodalom

- BALLA Tibor – PADÁNYI József (2023): Műszaki kiválóságok: Hárosy (Haszala) Teofil vezérőrnagy. *Műszaki Katonai Közlöny*, 33(3), 41–50. Online: <https://doi.org/10.32562/mkk.2023.3.4>
- BENYOVSZKY Győző (1944): Körvédőképes védelem. *Magyar Katonai Szemle*, (14)6, 465–477. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKatonaiSzemle_1944_2/?query=magyar+katonai+szemle&pg=494&layout=s
- BEREKMÉRI Árpád Róbert (2005): A marosvásárhelyi 27. székely könnyű hadosztály története megalakulásától 1944 szeptemberéig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118(1–2), 152–187. Online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00073/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2005_01-02_152-187.pdf
- Bildheft Neuzeitlicher Stellungsbau* (1944). Online: <https://bunkermuseumhanstholm.dk/media/1351/bildheft-neuzeitlicher-stellungsbau-161944.pdf>

- Филоненко, Наталья Викторовна (2017): *Крах агрессора. Разгром советскими войсками 1-й венгерской армии в Карпатах осенью 1944 г.* Воронеж. Online: https://bstudy.net/893683/istoriya/vengerskiy_oboronitelnyy_rubezh_vostochnyh_karpatah#79657
- GRECSKO, A. A. (1977): *A Kárpátokon át.* Ford. Gellért György. Budapest: Zrínyi.
- HÁROSY Teofil (1943): Állandó erődítés a jelen háborúban. *Magyar Katonai Szemle*, 13(4), 281–289.
- A Hunyadi- és a Szent László-állás.* Online: <https://harcunk.info/archivum/a-hunyadi-es-a-szent-laszlo-allas>
- KISBARNAKI FARKAS Ferenc (1952): *Tatárhágó visszánéz.* Buenos Aires: Kárpát.
- Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 1 УкрФ за июль месяц 1944 года. ЦАМО. Ф. 236. Оп. 2673. Д. 1328, Л. 1–56. Online: <https://bit.ly/3YxRTzg>
- Краткая сводка обобщенного боевого опыта войск 4 УкрФ за август 1944 года. Online: <https://bit.ly/3YyCmiF>
- Краткая сводка обобщенного опыта по боевым действиям войск 4 УкрФ за сентябрь месяц 1944 г. Online: <https://bit.ly/3YABXMz>
- Кривошеев, Г. Ф. (2010): *Великая Отечественная без грифа секретности. Книга потерь.* Вече. Москва.
- LÉKA Gyula (2002): A Magyar Királyi Honvédség műszaki csapatai és részvételük a második világháborúban. *Műszaki Katonai Közlöny*, 12(1–2), 15–38. Online: <https://bit.ly/4hkofq4>
- PADÁNYI József (2015): Műszaki zár a határon. *Műszaki Katonai Közlöny*, 25(3), 21–33. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2468/1740>
- Положение линии фронта на 1.9.44 г. и на 30.9.44 г. 4 УкрФ. Online: <https://bit.ly/3UkWbrc>
- SIEGLER Egon (1999): Harcok a Rokitán. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112(3), 1–14. Online: <https://epa.oszk.hu/00000/00018/00010/pdf/siegler.pdf>
- SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert (2009): *A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945.* Debrecen: Püldo. Online: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/a-keleti-hadszinter-es-magyarország-1943-1945-13DD/
- Unterlagen der Ia-Abteilung des Höheren Pionierführers 23: Anlagen zum KTB des Höheren Pionierführers 23, Bd. 11, 21.6.-18.8.1944. Online: <https://wwii.german-docsinrussia.org/de/nodes/21374-delo-7#page/1/mode/inspect/zoom/6>
- VARRÓ László (1942): Országérodítés. *Magyar Katonai Szemle*, 12(5), 67–72. Online: https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKatonaiSzemle_1942_1/?query=magyar+katonai+szemle&pg=1&layout=out